LUDMILA HOMETKOVSKI

Universitatea Liberă Internaţională
din Moldova (Chişinău)

FENOMENELE SINONIMIEI ŞI ANTONIMIEI ÎN TERMINOLOGIA DREPTULUI COMUNITAR

ABSTRACT

Phenomena of Synonymy and Antonymy in Community Law Terminology. *In this article the author discusses the phenomena of synonymy and antonymy in the community law terminology. The study is based on the corpus of terms included in the terminological data base InfoTerminographe Communautaite* (*ITeC*), *which conception and development has constituted the author's recent scientific interest. The research demonstrated that the above mentioned phenomena, which are specific to the general language, are equally characteristic to the specialized languages including community law language.*

Lipsa de ambiguitate, care garantează comunicarea adecvată între specialişti şi transferul de cunoştinţe în scopuri didactice, joacă un rol important în orice limbaj specializat şi limbajul juridic nu face excepţie de la aceasta. Numai în cazul când este exclusă ambiguitatea sensului terminologic a conceptului juridic, putem profita de o comunicare corectă. În terminologia juridică se observă în general următoarele raporturi semantice: polisemia, sinonimia, omonimia, antonimia, hipero-/hiponimia – fenomene similare cu acelea din vocabularul general, care în opinia unor savanţi, favorizează ambiguitatea sau, în opinia altora, din contra, nu prezintă obstacol pentru comunicarea ştiinţifică.

Conform Şcolii de la Viena un concept poate fi desemnat doar printr-un singur termen. Terminologia wüsteriană consideră fiecare domeniu de specialitate ca un câmp închis, termenul având un sens specific doar în cadrul acestui câmp. Prin urmare, teoretic se exclud asemenea fenomene ca polisemia, sinonimia şi omonimia. Însă practica contestă principiul univocităţii şi monoreferenţialităţii termenului.

În prezentul articol ne vom limita la analiza fenomenelor sinonimiei şi antonimiei în terminologia comunitară franceză în baza unui eşantion de 253 de fişe terminologice înregistrate în baza de date InfoTerminographe Communautaire (ITeC), concepută şi elaborată recent de noi.

Prezenţa sinonimelor, după cum am menţionat mai sus, de fapt contrazice principiului de bază a terminologiei, care constă în lipsa ambiguităţii şi transparenţa termenilor, împiedicând comunicarea. Apariţia sinonimelor se datorează mai multor factori, cum ar fi: variante (alternative) inventate *ad hoc*, influenţa diverselor întreprinderi (de ex., diferiţi producători a aceluiaşi produs îl denumesc în mod diferit), diferite traduceri pentru acelaşi termen etc.

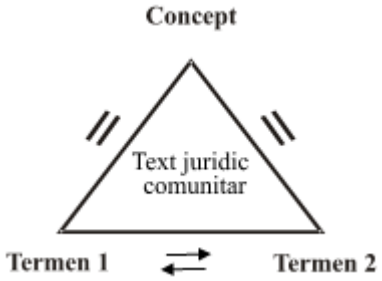
În ştiinţă nu există la momentul actual o părere univocă referitor la sinonimie. Unii savanţi definesc sinonimia drept o corespondenţă semantică absolută, alţii – corespondenţă

BDD-A25934 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:13 UTC)

parţială. Lingvistul rus A. Reformatskii [1, p. 91] definea sinonimele drept cuvinte care denumesc acelaşi lucru, dar referindu-se la diferite noţiuni, care prin denumirea sinonimică descoperă diferite caracteristici ale lucrului dat. Cercetătorii autohtoni consideră sinonimia nebinevenită în terminologie, reprezentând un fenomen nefast pentru termeni, întrucât spre deosebire de lexicul uzual, ea nu îmbogăţeşte, ci împiedică atât comprehensiunea noţională a termenului, cât şi penetrarea mesajului terminologic chiar într-un cerc restrâns de specialişti [2, p. 29].

În terminologia juridică, dacă doi sau mai mulţi termeni din aceeaşi limbă desemnează unul şi acelaşi concept, atunci ei sunt consideraţi sinonime: *dommage – préjudice*; *clause – stipulation*; *magistrat de l'ordre judiciaire – magistrat judiciaire*; *cession d'antériorité – cession de priorité*; *réquisitoire supplétif – réquisitoire complétif – réquisitoire additionnel*. Prin urmare, dacă este vorba de acelaşi concept, sinonimele se pot înlocui unul cu altul fără violarea sensului mesajului [3, p. 179; 4, p. 13].

Din perspectiva cercetării noastre, considerăm drept sinonime cel puţin doi termeni juridici comunitari, exprimaţi în diferite moduri, dar între care este stabilită o identitate şi o corespondenţă noţională (conceptuală), la a căror înlocuire reciprocă nu se vor produce schimbări semantice în textul comunitar. Schematic putem prezenta triada sinonimică ca în Graful 1.

Graful 1. Triada sinonimică în terminologia dreptului comunitar.

Din graf concluzionăm:

● Conceptul juridic comunitar este egal cu forma lui materială – termenul juridic comunitar;

● Semnificaţia juridică comunitară a termenului se actualizează doar în interiorul textului specializat;

● Termenii sunt consideraţi sinonimici, dacă ei reprezintă acelaşi concept şi pot fi înlocuiţi reciproc fără prejudicii semantice pentru conţinutul exprimat de text.

In opinia unor savanţi, la care ne raliem şi noi [5, p. 259-263; 6, p. 54-58; 7, p. 11-13], pe lângă forma lingvistică a termenului (cuvânt, grup de cuvinte) se consideră drept sinonime a termenului şi simbolurile, siglele, abrevierile, construcţiile eliptice, definiţiile date termenului, imaginile, schemele etc. În graful ce urmează este schematizat raportul de egalitate între termenul concret, exprimând un concept, şi alte forme de exprimare ale lui (Graful 2).

BDD-A25934 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:13 UTC)

Graful 2. Raporturile sinonimice între termen şi diferite forme de exprimare ale lui.

Astfel, în terminologia dreptului comunitar se stabilesc raporturi sinonimice:

a) ***între cel puțin doi termeni, denumind acelaşi concept***: *abstention constructive – abstention positive*; *aide humanitaire – assistance humanitaire*; *codification des textes législatifs – codification constitutive – codification officielle*; *Euroland – zone euro*; *règles communautaires antitrust – règles européennes de concurrence – législation antitrust*, etc. Din punct de vedere cantitativ, sinonimia de tipul termen-termen a fost înregistrată în ITeC pentru 63 din 253 de termeni analizați (circa 25%).

b) ***între termen şi forma lui abreviată*** (acronim, siglă etc.): *Charte des droits fondamentaux de l'UE – CDFUE*; *Conférence intergouvernementale – CIG*; *Citoyenneté de l'Union européenne – Citoyenneté de l'Union – Citoyenneté de l'UE*; *Comité des représentants permanents – Coreper*; *Office européen de police – Europol*, *etc*. Acest tip de sinonimie a fost înregistrat pentru 51 de termeni din 253 (20%).

c) ***între termen şi definiția lui***: *La communautarisation correspond au transfert d'un domaine relevant, dans le cadre institutionnel de l'Union, de la méthode intergouvernementale* (*deuxième et troisième piliers*) *à la méthode communautaire* (*premier pilier*); *Le Comité de l'article 36 du traité sur l'Union européenne, autrement dénommé CATS, est un groupe de travail du Conseil. Composé de hauts fonctionnaires, son rôle consiste à assurer la coordination des groupes de travail compétents dans le domaine de la coopération policière et judiciaire* (*troisième pilier*). Dat fiind faptul că în baza de date terminologice ITeC toți termenii sunt definiți, acest tip de sinonimie acoperă 100% din eşantionul de termeni studiați.

Totuşi sinonimia stabilită în baza criteriului termen-termen reprezintă mai mare interes pentru ştiința despre termeni şi anume acest tip de sinonime ne permite să afirmăm că fenomenul este caracteristic pentru terminologia juridică comunitară şi afectează a patra parte din totalitatea termenilor.

Sinonimia este frecvent folosită în terminologie pentru crearea de noi termeni. Cercetătoarea N. Cuciuc [8, p. 115-116], analizând sinonimia în cadrul unităților sintagmatice terminologice – sinapsiilor, care reprezintă sintagme analitice înzestrate cu aceeaşi valoare semantică, cu aceeaşi valoare de desemnare lexicală, concluzionează că sinonimia terminologică sinaptică este prezentă în limbajul juridic francez, iar termenii neologici sunt creați pentru a înlocui cei depăşiți lexical, perimați, desueți. Autoarea citează exemplul termenului *aide judiciaire* care a fost substituit de sinonimul *assistance judiciaire*, înlocuit actualmente cu *aide juridictionnelle*, care este o formă a termenului neologic *aide juridique*. În terminologia comunitară de asemenea se observă acest fenomen. Astfel, *Communauté économique européenne* este înlocuit cu *Communauté européenne*; *Haute autorité* este înlocuit cu *Commission*, etc.

BDD-A25934 © 2009 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:13 UTC)

Unul din factorii apariţiei dubletelor sau sinonimelor, în opinia A. Guţu [9, p. 326], este că sinonimia serveşte drept mijloc de augmentare a calităţii stilului expunerii materialului, asigurând varietatea arsenalului de exprimare. În textele juridice comunitare acest fenomen este uşor de observat. Deseori, termenul *Uniunea Europeană* este înlocuit pe parcursul textului prin *Uniunea*, *Europa* sau *UE*; *Consiliul Uniunii Europene* prin *Consiliul* sau *Consiliul UE*; *Comisia Europeană* prin *Comisia*; *Tribunalul de Prima Instanţă* prin *Tribunalul*; *Comunitatea Europeană* prin *Comunitatea* sau *CE*, etc.

Nu trebuie să uităm faptul că textul juridic nu poate reprezenta un număr de fraze construite fără a ţine cont de regulile exprimării lingvistice. Astfel, sinonimele ne permit să evităm repetările, însă cea mai mare atenţie în întrebuinţarea sinonimelor trebuie acordată faptului că în urma folosirii lor să nu fie violat sensul textului. Cu alte cuvinte, fenomenul sinonimiei are dreptul la existenţă chiar şi în vocabularul juridic, inclusiv comunitar, cu condiţia că utilizatorii sinonimelor (îndeosebi specialiştii în domeniu – jurişti, traducători specializaţi) le vor folosi de o manieră atentă, în funcţie de situaţia şi destinatarul mesajului.

Dacă fenomenul sinonimiei porneşte de la analogie semantică, raporturile antonimice se bazează pe opoziţia semantică. Deseori prin intermediul antonimului se ajunge la înţelegerea corectă a termenilor.

Doi termeni se consideră antonime dacă posedă semnificaţii contrare, direct opuse. În cazul termenilor monosemici, antonimia este absolută şi nu prezintă dificultăţi. Însă în cazul termenilor polisemici antonimia nu poate fi decât relativă, parţială sau chiar aproximativă. Vom argumenta poziţia noastră prin adjectivul francez *principal*, în baza definiţiilor date în *Vocabularul juridic* al lui G. Cornu [10, p. 690]. Deci, la prima lectură a articolului lexicografic constatăm că adjectivul *principal* este polisemic, având şase sensuri fundamentale glosate. Raportul antonimic este evident dacă:

● *principal* are sensul de important sau mai puţin important (1) prin opoziţie cu *accessoire*, *secondaire*, *complémentaire*;

● *principal* are sensul de prioritar (2) prin opoziţie cu *subsidiaire*;

● *principal* are sensul de iniţial, inaugural (3) prin opoziţie cu *incident*.

Adică putem concluziona, că formarea seriilor antonimice absolute ale termenilor polisemici este imposibilă, seriile antonimice existând doar separat în funcţie de sensul atribuit termenului de la care pornim seria. Cu alte cuvinte, perechea *principal – complémentaire* este o antonimie corectă în baza primului sens glosat a lui *principal* (1), la fel ca şi *principal – subsidiaire* în baza sensului (2) sau *principal – incident* în baza sensului (3), iar perechea *complémentaire – incident* nu este antonimică şi nu reprezintă nici alte tipuri de raporturi, sinonimice, de exemplu. Ex.: *peine principale* este antonimul lui *peine complémentaire*, iar *peine incidente* sau *peine subsidiaire* nu pot fi antonimele lui *peine complémentaire* din două motive: a) aşa noţiuni nu există în materia juridică; b) *subsidiaire* şi *incident* nu posedă sensul necesar pentru a putea fi atribuit conceptului *peine*.

Din punct de vedere compoziţional, antonimele formate prin afixare, deşi sunt uşor determinate, nu sunt frecvente. Cele mai răspândite afixe în limba franceză, folosite la crearea antonimelor, par a fi: *anti-*, *i-*(*il*), *in-*(*im-*), *inter-*, *non-*, *de-*(*dé-*) etc. Exemple: *clérical – anticlérical*, *légal – illégal*, *corporel – incorporel*, *moral – immoral*, *national – international*, *imputabilité – non imputabilité*, *mariage – démariage*. Un moment important ţine de prefixul *de-*(*dé-*), care nu întotdeauna exprimă sensul contrar al unui termen. De

BDD-A25934 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:13 UTC)

exemplu, *désinvestiture* este antonimul lui *investiture*, pe când *dépénalisation* nu este antonimul lui *pénalisation*, dar a termenului *incrimination*. E de menţionat că unii termeni antonimici formaţi prin afixare mai pot avea ca antonim şi un alt termen, de ex. *clérical – anticlérical* sau *laïque*. Însă două antonime ale unui termen nu formează obligatoriu o pereche sinonimică.

Un număr de serii antonimice fac parte din aceiaşi familie de cuvinte: *donateur – donataire*, *mandant – mandataire*, etc. Majoritatea antonimelor din vocabularul juridic au însă formă distinctă de perechea lor (*auteur – victime*; *créancier – débiteur*, etc.). Totodată vom sublinia caracterul *binar* al opoziţiei antonimice (*offre – acceptation*), deşi există serii antonimice triple (*législativ – exécutiv – judiciaire*) sau chiar din patru elemente (*loi – coutume – jurisprudence – doctrine*) [3, p. 186].

Reieşind din specificul terminologiei juridice comunitare, fenomenul antonimiei cunoaşte o abordare nouă în baza de date ITeC. Astfel, se observă următoarele tipuri de antonimie:

a) ***antonimie semantică* (*contradictorie*)** când termenul are o semnificaţie contrară şi direct opusă cu alt termen: *égalité de traitement entre les hommes et les femmes – inégalité de traitement entre les hommes et les femmes*; *égalité des chances – inégalité des chances*; *équilibre institutionnel – déséquilibre institutionnel*; *abstention constructive – vote*; *adhésion d'un nouvel État à l'Union – retrait de l'Union*, etc.

b) ***antonimie noncontradictorie***:

● antonimie instituţională/documentară bazată pe raporturi antinomice şi stabilită între termeni care denumesc diverse instituţii sau documente oficiale europene: ***Banque centrale européenne – Banque européenne d'investissement***; ***Cour de justice des Communautés européennes – Cour Internationale de Justice – Cour Européenne des Droits de l'Homme***; ***Conseil de l'Union européenne – Conseil de l'Europe – Conseil européen***; ***Charte des droits fondamentaux de l'UE – Convention européenne des droits de l'homme – Charte des droits sociaux fondamentaux des travailleurs***, etc.

● ***antonimie geocomunitară*** bazată pe raporturi antinomice şi stabilită între termeni care denumesc aceleaşi concepte, fenomene sau procese, dar realizate în arii geografice diferite: *droit communautaire – droit national*; *parlement européen – parlement national*, *parlement de l'état membre*; *état membre – pays ayant présenté une demande d'adhésion*, *pays candidat*, *pays tiers*; *espace économique européen – zone euro*, *Euroland*; *brevet communautaire – brevet national*; *budget communautaire – budget national*, etc.

● ***antonimie operaţională*** bazată pe raporturi antinomice şi stabilită între termeni care denumesc diverse operaţiuni aplicate aceluiaş concept: *codification des textes législatifs – consolidation des textes législatifs – révision des textes législatifs*; *critères d'adhésion – critères de Maastricht – critères de convergence*; *coopération judiciaire en matière civile – coopération policière et judiciaire en matière pénale*, etc.

Numărul termenilor juridici comunitari pentru care se înregistrează diverse tipuri de antonime este destul de impunător: 151 de termeni din 253 (59%). Analiza antonimiei în baza eşantionului ITeC ne permite să constatăm o largă răspândire a fenomenului în terminologia dreptului comunitar, însă dacă antonimia clasică este specifică pentru 1/3 din întregul corpus juridic, în terminologia subdomeniului studiat numărul termenilor pentru care au fost înregistrate raporturi antonimice atinge cifra de 59%. Această creştere cantitativă se datorează faptului că în cadrul cercetării noastre pe lângă antonimia clasică a fost stabilită o tipologie a antonimelor noncontradictorii, specifică terminologiei comunitare. Antonimele

BDD-A25934 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:13 UTC)

bazate pe raporturi antinomice sunt repertoriate de noi în ITeC din perspectiva „a nu se confunda”. Considerăm ca acest câmp din fişa terminologică ITeC va aduce un suport substanţial în activitatea traducătorilor, specialiştilor în domeniu, studenţilor-filologi şi studenţilor în domeniul respectiv, şi nu în ultimul rând publicului larg care se documentează şi prin intermediul produselor terminografice.

Prezenţa fenomenelor sinonimiei şi antonimiei în terminologia juridică comunitară demonstrează interdependenţa dreptului şi limbii. Anume limba contribuie la realizarea şi materializarea sistemului juridic în general. Important este ca sinonimul să exprime acelaşi concept, iar substituirea termenului prin sinonim să nu provoace modificări semantice în textul juridic specializat.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. А. А. Реформатский, *Введение в языковедение*, Москва, Просвещение, 1967, 542 с.

2. A. Guţu, *La traduction spécialisée dans la perspective de la dimension paradigmatique et syntagmatique*// A. Guţu, *Unele probleme de teorie, empirism şi didactică a limbilor*/ *Certains problèmes de théorie, empirisme et didactique des langues*, Chişinău, ULIM, 2005, p. 27-31.

3. G. Cornu, *Linguistique juridique*. 2-ème éd., Paris, Montchrestien, 2000, 443 p.

4. E. Grodziński, *Językoznawcy i logicy o synonimach i synonii*, Wroclaw, Zakad Narodowy im. Ossolineum, 1985, 259 p.

5. A. Guţu, *Sinonimia şi pertinenţa ei în calitate de criteriu al terminologizării*// A. Guţu, *Introduction à la traductologie française*, Chişinău, ULIM, 2008, p. 257-267.

6. Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин, *Лингвистические основы учения о терминах*, Москва, Высшая Школа, 1987, 104 с.

7. Ф. В. Риггз, *Терминология в социальных науках*, Гонолулу/Москва, Ротапринт, 1979, с. 11-13.

8. N. Cuciuc, *Franceza juridică*, Iaşi, Demiurg, 2004, 237 p.

9. A. Guţu, *Procesele dinamice în terminologia ştiinţifică franceză modernă*// A. Guţu, *Introduction à la traductologie française*, Chişinău, ULIM, 2008, p. 322-335.

10. G. Cornu, *Vocabulaire juridique*, 4-ème éd., Paris, Quadrige/PUF, 2003, 951 p.

BDD-A25934 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:13 UTC)